

A bábolnai ménesbirtok – alulnézetben

A bábolnai királyi ménesbirtok agrogeológiai térképe 1900-ban jelent meg, a következő évben pedig a hozzá tartozó tanulmány Horusitzky Henrik tollából. Ez utóbbi azonban nemcsak egy nagy gondossággal felvett térkép részletes ismertetése, hanem a gazdálkodáshoz elengedhetetlen vízföldtani, vízgazdálkodási adatokat, valamint mezőgazdasági megállapításokat és ajánlásokat is tartalmaz.

A bábolnai Szapáry-kastély ménesudvara (forrás: Fortepan / Péchy László)

„Az agrogeológiai felvételek iránti érdeklődés napról-napra fokozatosan fejlődik – kezdi A bábolnai állami ménesbirtok agrogeológiai viszonyai című, 1901-ben, a Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyvének 13. kötetében megjelent tanulmányát Horusitzky Henrik, az intézet agrogeológusa. – Már most majd itt, majd ott válik ki a gazdaközönség köréből egy-egy intelligens egyén, ki belátja, hogy gazdaságának okszerű igazgatása sok tekintetben az által érhető el, ha a birtok agrogeológiai viszonyaira fekteti a fősúlyt. Mint ilyet e helyütt említhetem Ruisz Gyula urat, a bábolnai állami ménesbirtok igen tisztelt igazgatóját, ki azon kérést intézte a miniszter úr Ő Nagyméltóságához, hogy kegyeskednék a bábolnai ménesbirtok agrogeológiai fölvételét elrendelni. Ruisz Gyula igazgató úr kérvénye, Darányi Béla úr, az állami ménesbirtokok főigazgatójától pártolólág felterjesztetett és Ő Exczellenziájától [Darányi Ignác földművelésügyi minisztertől – a szerző] jóvá hagyatott. Ennek következtében az 1900. év május hó 28-án kelt 42384. számú magas rendelete alapján elrendelte a magyar kir. földtani intézet tekintetes igazgatóságának, hogy az említett birtokot egy geológus által felvétesse. Böckh János miniszteri osztálytanácsos úr, a magyar királyi földtani intézet igazgatójának intézkedése

folytán nekem jutott osztályrészül, hogy a bábolnai állami ménesbirtokot agrogeológiai szempontból felvegyem, s róla jelentést tegyek.”

Horusitzky 34 oldalas tanulmányában először a környék földrajzi és hidrográfiai viszonyait részletezi. Utána a vidék általános geológiai viszonyait ismerteti, „*hogy mely viszonyok között keletkezett és lett szárazzá a bábolnai puszták környéke*”. A harmadik fejezetben pedig a birtok talajtani viszonyait írja le: „*tudniillik, mindenek előtt, hogy milyenek az alsó talajok, azaz hogy milyen az alapkőzet összetétele s melyek egyéb tulajdonságai; másodsor milyen a felső talaj, azaz hogy mily összetételű, s milyen a fizikai és kémiai tulajdonsága*”. Végül mezőgazdasági szempontból elemzi a területet.

A tanulmány vízrajzi része sem pusztán leírás, Horusitzky a munkát megelőző, mintegy évszázadnyi időszakban a területéről megjelent térképek összehasonlításából von le fontos következtetéseket az egyre erőteljesebb emberi beavatkozás következményeiről: „*A szóban forgó terület völgyei csak a Czonczó-patak és a Bakony-ér áradásakor lesznek vizesekké; nagyobb esőzések alkalmával is hosszabb-rövidebb ideig mocsaroknak tekinthetők, valamint a területen belül létező kisebb mélyedmények is mocsarasak. De tekintettel úgy a völgyek, valamint az egyéb mélyedmények csatornázására, a rajta megállt víz hamar lefolyik, illetve beszivárog, úgy hogy az összes mocsaroknak látszott területek szárazakká lesznek.*”

Térképezése során Horusitzky részletesen megvizsgálta négy, a ménesbirtok területén található fúrt kutat, sőt, a malom melletti, 11,5 méter mély kútról még többet megtudott: „*Ezen kút vizéről Beke Ferencz [a bábolnai állami ménesbirtok építész és gazdasági ellenőre – a szerző] a következő kísérleti kimutatást volt szíves rendelkezésemre bocsátani: »Az 1899. évi február hó 18-án délután 1 órakor a centrifugál szivattyút megindítottuk, közepes töltéssel működve, vagyis másodpercenként 14 liter víz emeléssel működött 28'-ig, ezen idő alatt 204 hl. vizet emelt, a mikor a kút vize alászállt 2,10 méterrel. ... Tehát oly szivattyú, a mely percenként 4,7 hl. vizet szállítana, folytonosan működhetnék, így óránként 252 hl., naponként pedig 6048 hl. vizet szolgáltatna. A kiemelt víz hőmérséklete körülbelül 14–16° C.«*”.

Hogy a víz milyen fontos volt a bábolnai ménesparancsnokságnak, mi sem jelzi jobban, mint hogy 1899-ben kérték a földművelésügyi minisztériumot, hogy küldjenek egy szakembert, aki felméri a területet egy artézi kút mélyítése céljából. Még ugyanabban az évben a feladattal megbízott Adda Kálmán – a Földtani Intézet geológusa – arra a következtetésre jutott a felmérései alapján, hogy „*... sikerrel volna az artézi kút eszközölhető, de tetemes mélysége miatt, természetesen költségesebb feltételekkel. Véleményem ennélfogva oda irányul, hogy tekintettel arra, miszerint jelenleg a bábolnai méntelepen két kút létezik, még pedig egyrészt a malom melletti, másrészt az új fúrás alatt álló posta előtti kút, mely annyi vizet szolgáltat már, hogy az azon vízmennyiséget, mely a lóállomány itatására szükségeltetik, mely naponta csak 300 hektoliter, tetemesen felülmúlja, tehát teljesen kielégítene a szükségleteket. Szivattyúval felemelve és csöveken az istállóba elvezetve e vizet, a bábolnai ménes mindenestre fontos víz-ellátásának kérdése megfejtéséhez ez a legelőnyösebb intézkedés, mely ajánlatba hozható.*”

E fejezet után Horusitzky részletesen leírja a ménesbirtok és környezete földtani felépítését, az üledékes rétegek ősmaradványait. Itt is részletesen elemzi a tanulmányát megelőző évszázad térképeit, melyekből megállapítható, hogy a korábban viszonylag nagy területet fedő mo-

csarak 1900-ra mind eltűntek. A korábban a birtok 75 százalékát fedő futóhomok pedig „*a területek nagyobb részén már megkötetett*”. Ezután tér rá a talajtani viszonyok bemutatására, amelyhez az itt bemutatott térkép is kapcsolódik.

Az 1:25 000-es méretarányú térkép jellegzetessége, hogy mind az alsó, mind a felső talajt bemutatja egyazon térképen: egy adott területrészen előforduló alsó talajt mintázattal, a felső talajt pedig színezéssel különíti el. A térkép alapján is látható, hogy a sárgászöldesbarnával jelzett futóhomok nagyon kis területen fordul már csak elő. A fekete számok a felső talaj vastagságát jelzik deciméterben, a kék számpárok pedig az alsó- és felsőtalaj mésztartalmát adják meg százalékban. Horusitzky közel 230 sekélyfúrást mélyített a területen, melyek közül a legfontosabbak, az egy-egy területrésze legjellemzőbbek rétegsorát 2 méteres mélységig fel is tünteti a térkép jobb oldalán. A térkép alatt pedig egy északkelet–délnyugat, illetve egy északnyugat–délkelet irányú földtani szelvényt is közöl. Talajtérképével a párizsi világkiállításon aranyérmét nyert.

Horusitzky tanulmányát egy rövid mezőgazdasági résszel fejezi be, amelyben a különböző művelési ágak váltakozását és ennek következményeit részletezi: „*A bábolnai állami ménésbirtoknak jelenlegi jobb álláspontban lévő talaj viszonyait az utóbbi időben csakis intelligensebb kultúrának köszönheti. Ha csakis azt nézzük, hogy a legutolsó 100 esztendő alatt mily változásokon ment keresztül a birtok: kiviláglik, hogy mennyire a gazdaközönség kezében van talaj, mennyire javíthat egy gazda az ő szegény földjén. ... A mint a mezőgazdasági rendszer változik, változik vele a talaj minősége is. Elhagyván a bábolnai gazdaság a rét- és legelői rendszert, azoka egymás után feltörte, jó szalmatrágyával kezelte, illő időkben megmunkálta és így gyengébb, de jó minőségű homokos szántóföldre átalakította. Hogy a fölösleges talajvizet pedig levezessék, az illető területeket csatornákkal látták el. És így lett az egykor keveset érő talaj jelenleg meglehetősen jó termőtalajjá.*”

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2022/33. számában.)